

ПРАЦІ УКРАЇНСЬКОГО НАУКОВОГО ІНСТИТУТУ
PRACE UKRAIŃSKIEGO INSTYTUTU NAUKOWEGO
TRAVAUX DE L'INSTITUT SCIENTIFIQUE UKRAINIEN

ЕКОНОМІЧНИЙ СЕМІНАР

ПРИ

УКРАЇНСЬКОМУ НАУКОВОМУ ІНСТИТУТІ

Ч. 3

ПРАЦЯ СЕМІНАРУ В 1936/37 Р.

ВАРШАВА 1937 WARSZAWA

Роз. 90
39/350

СПИСОК РЕФЕРАТІВ,

зачитаних на засіданнях Економічного Семінару
в р.р. 1930/31—1935/1936

РІК 1930/31

- Інж. Є. Гловінський: „Проблема розрахункового балансу України”, „Проблема української валюти: українські гроші випуску 1917 — 1920 рр.”
- Проф. К. Мацієвич: „Аграрна криза”.
- Проф. В. Садовський: „Советський демпінг”.
- Інж. О. Чубенко: „До національно-культурного стану населення України за переписом 17.XII.1926 р.”
- Інж. В. Шевченко: „Агрономічна організація в УССР”.
- Інж. М. Штанько: „Проблема кавказької нафти”.
- Інж. В. Яновський: „Вугільна промисловість на Україні”, „Стан радянського транспорту”.

РІК 1931/32

- Інж. Є. Гловінський: „Проблема української валюти: советські гроші і питання про інфляцію”, „Звідомлення з праць економічної підсекції II Українського Наукового Зїзду в Празі 20-25/III.1932 р.”, „Новий етап у фінансовому плануванні СССР”.
- Т. Малевич: „Аграрний устрій Советської Росії”.
- Інж. О. Чубенко: „Стан професійної освіти на Україні”.
- Інж. В. Яновський: „Технічно-робітничі кадри УССР та їх побутово-матеріальний стан”, „Тракторизація сільського господарства СССР”.

РІК 1932/33

- Інж. Є. Гловінський: „Сільсько-господарчий податок в УССР”, „Податкова реформа 1930 року в СССР”, Реферат про збірну працю Г. Добберта „Die rote Wirtschaft”.
- Гл. Лазаревський: Реферат про книжку А. Янто-Полчинського „Wgłąb ZSSR”, Реферат про книжку К. Вуйцика „Blaski i nędze piatiletki”.
- І. Липовецький: „Зовнішній товарообмін України в 1921—1929 роках”, „Рільничий експорт України в 1925 — 1929 роках”, „Пятилітка і зовнішня торгівля СССР в творах Кнікербокера „Der rote Handel droht“ і „Der Kampf mit dem roten Handel”.
- Інж. В. Яновський: „Нариси з робітничого питання в УССР”, „Електрифікація СССР”.

РІК 1933/34

- Інж. Є. Гловінський: „Соціально економічна доктрина католицизму і большевизм. (большевизм в освітленні В. Гуріяна)”, Критичний огляд видання „Rosja Sowiecka”, „Новіша література про економічне і суспільне життя в СССР”.
- Інж. Д. Клекоцький: „Новіша література про економічне і суспільне життя в СССР”.
- Гл. Лазаревський: Реферат про книжку Отмара Берсона „Nowa Rosja na przełomie dwóch piatiletek”, Критичний огляд видання „Rosja Sowiecka”, „Новіша література про економічне і суспільне життя в СССР”, „Колективізація на Радянській Україні”.
- І. Липовецький: „Досягнення експорту СССР в періоді першої пятилітки”, „Імпорт СССР в періоді першої пятилітки”, „Становище сільського господарства в УССР в 1933 р.”
- Проф. інж. І. Шовгенів: „Водне господарство в басейні Дніпра на Україні”.
- Інж. В. Яновський: „Електрифікація УССР”.

РІК 1934/35

- Інж. Є. Гловінський: „Гроші СССР за останнього етапу Неп’у”, „Кредит СССР за останнього етапу Неп’у”.
- Інж. М. Деревянко: „Про трьохчленний поділ суспільного організму Рудольфа Штайнера”.
- Гл. Лазаревський: „Найновіша польська література про економічне і суспільне життя в СССР”.
- І. Липовецький: „Проблема тваринництва в УССР (1928—1934)”, „Машинова метода опрацювання статистичного матеріалу”.
- Ю. Черкавський: „Доктрина колективізації сільського господарства та її теоретики”.
- Проф. інж. І. Шовгенів: „Катастрофальні повені й засоби боротьби з ними”.
- Інж. В. Яновський: „Скотарство в СССР”, „Залізничний транспорт СССР на р. 1935”.
- (продовження на ст. 3-ій окладинки)

сб

10

13.294.

Львів. Бібліотека
АН УРСР

ЕКОНОМІЧНИЙ
СЕМІНАР
при
УКРАЇНСЬКОМУ НАУКОВОМУ ІНСТИТУТІ
у Варшаві
ч.3.

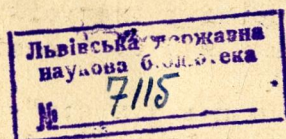
П РА Ц Я С Е М І Н А Р У в р. 1936-37.

~~70420~~

В а р ш а в а 1937.

М. Дзержинський
Винесено до уваги
амр. 3

В році 1936-37 відбулося 10 зборів Семінару. Іновацією цього академічного року було запрошення на виклади українських економістів з-поза Варшави (проф. В. І в а н и с і проф. В. І в а н и ц ь к и й) і урядження їх викладів для ширшої публічності. Поза тим і в цьому році Семінар продовжував вивчати економічні проблеми сучасної України. Лише реферат М. Д е р е в я н к а носив більш теоретичний характер; практичне його примінення до українських умов могло би мати місце лише на терені Галичини й Волині. Однак цей реферат, обговорюючи підстави господарського солідаризму, дає цікаву концепцію урядження господарських відносин, яка, на довшу мету, могла би мати значення і для України.

В цьому році особливу увагу Семінар присвятив проблемі Чорного моря. П. Л и п о в е ц ь к и й - зачитав два реферати: - про морську торговельну флоту УССР і про минуле і сучасне головних українських портів. В рефератах цих докладчик не тільки дав нарис сучасного стану української флоту і українських портів, а вже спробував поставити прогносту в майбутнє, оцінюючи можливості розвитку українського мореплавства в аспекті інтересів України на північних берегах Чорного моря.

З галузі державних фінансів інж. Є. Г л о в і н с ь к и й зачитав доклад про прибутковий податок в ССРСР. Прибутковий податок, що за сучасної податкової системи в ССРСР відіграє роль підрядну, - в майбутньому, як податок, що оподатковує прибутки міського населення, мусить зайняти належне йому місце. І під цим кутом погляду його структура має велике значення як для розвитку господарських відносин, так і для правильного функціонування державного бюджету країни.

Нарешті п. Г л. Л а з а р е в с ь к и й на двох засіданнях зачитав реферат під назвою " Земельний устрій УССР та його перспективи ". Реферат п. Г л. Л а з а р е в с ь к о г о охоплює цілість проблем, зв'язаних з сільським господарством в УССР. Головну увагу звертає він на питання, зв'язані з землеволодінням і землекористуванням, але для всебічного освітлення тих моментів докладчик приводить величезний матеріал і з ділянки продукційних відносин, і з ділянки скотарства, і з ділянки взаємовідносин між сільським господарством і державою. Використавши і опрацювавши величезний статистичний матеріал, подавши з відповідними коментаріями правничу підставу земельних відносин, в вигляді статутів, законів, декретів і розпоряджень, докладчик в кінці реферата подав дуже цікаву і сміливу схему розв'язання аграрного питання на Україні.

Нижче подаємо список рефератів за порядком хронологічним:

- 1) 5. XI. 1936. Г л. Л а з а р е в с ь к и й: " Конституція ССРСР і Україна " (публічний виклад).
- 2) 27. XI. 1936. І. Л и п о в е ц ь к и й: " Морська торговельна флота УССР " (присутніх 11, брало участь у дискусіях 6).
- 3) 11. I. 1937. Проф. Інж. В. І в а н и с: " Хемізація сільського господарства ССРСР " (публічний виклад).
- 4) 1. II. 1937. Проф. В. І в а н и ц ь к и й: " Сучасний стан лісової господарки й торгу в Європейських країнах " (публічний виклад).
- 5) 12. III. 1937. І. Л и п о в е ц ь к и й: " Минуле і сучасне головних українських портів " (присутніх 17, брало участь у дискусіях 6).
- 6) 2. IV. 1937. Є. Г л о в і н с ь к и й: " Прибутковий податок в ССРСР " (присутніх 17, брало участь у дискусіях 6).
- 7) 14. V. 1937. Г л. Л а з а р е в с ь к и й: " Земельний устрій в УССР та його перспективи ". Частина I (присутніх 18).

- 8) 24. У. 1937. Інж. М. Д е р е в я н к о: " Українська Солідаристична Господарська Асоціація " (присутніх 14, брало участь у дискусіях 4).
- 9) 15. УІ. 1937. Г л. Л а з а р е в с ь к и й: " Земельний устрій в УССР". Частина II. (присутніх 15, брало участь у дискусіях 4).
- 10) 21. УІ. 1937. Обговорення реферату Г л. Л а з а р е в с ь к о г о (присутніх 21, брало участь у дискусіях 9).

Всі реферати, за винятком докладів публічних і реферату М. Д е р е в я н к а (з технічних причин), посилалися для оцінки Керовникові Економічного Відділу Інституту проф. В. С а д о в с ь к о м у, а в засіданні 2. ІУ. 37. проф. В. С а д о в с ь к и й взяв особисту участь.

Головою Семінару є проф. інж. І. Ш о в г е н о в, Секретарем інж. Є. Г л о в і н с ь к и й.

Подаємо далі короткий зміст рефератів і загальний перебіг дискусій над ними, узгадуючи особливо опінію проф. В. С а д о в с ь к о г о. Термінологію скрізь залишаємо авторів рефератів.

ЗАСІДАННЯ 5 ЛИСТОПАДА 1936.

Реферат Гл. Лазаревського "Конституція ССРСР і Україна".

Короткий зміст реферату:

З самого початку існування СРСР, весь час вона, чи то в вигляді РРФСР, чи то в вигляді ССРСР, не дивлячися на теоретичне визнання незалежності України й на надання їй права на самовизначення аж до відділення, прагне і до юридичного і фактичного якнайшлішнього приєднання до себе України.

6 березня року 1919 затверджена конституція УСРР проголошує її, як самостійну і незалежну державу, але в травні того ж року уряд цієї УСРР заявляє про федераційний зв'язок з РРФСР, а в червні РРФСР оголошує об'єднання Росії, України, Білорусії, Латвії і Литви в постаті військового союзу з Росією на чолі і з обмеженням суверенності згаданих держав на користь Росії. Наприкінці року 1920 складено поміж РРФСР і УСРР військово-господарчий союз, що ще більше обмежував суверенність УСРР.

Наприкінці року 1922 за ініціативою РРФСР на конференції в Москві складено договір про утворення ССРСР, до якого увійшла і УСРР, де-юре, як суверенна республіка. Де-факто суверенність УСРР була значно обмежена.

Напротязі 13 років існування першої конституції ССРСР з року 1923, суверенність УСРР все зменшувалася, але рештки її, бодай де-юре, залишалися.

Внутрішні ферменти в ССРСР і міжнародне становище вимагали зміни правного становища його в вигляді шлішнього цементування складових його частин, цілковитої централізації й ясного сформулювання юридичного становища голови держави; наслідком цього явилася, нова конституція, значно ширша ніж попередня.

Перший її розділ "Соціальний устрій" носить цілком демонстраційний і на зовні і в середині характер.

Другий розділ "Державний устрій" має характер значно реальніший, конкретніший. Говориться в ньому поперше про структуру цілого ССРСР і його складових частин. Подруге маніфестується суверенність кожної з союзних республік.

Але порівнявши різні артикули Конституції, треба прийти до висновку, що суверенність ця є цілковита фікція, що нова конституція нищить навіть останні, бодай формальні риси суверенності союзних республік.

В розділі "Найвищі органи державної влади в ССРСР", в змісті цього розділу, може і криється сенс запровадження нової конституції. Він запроваджує ясно сформульований поділ компетенцій влади, ясно сформульоване становище голови держави - ССРСР.

Виборче право, справді, носить характер дуже демократичного, але пнівна роля комуністичної партії підчас виборів майже цілком нищить цю демократичність.

Виборча система крім того збудована в такий спосіб, що дає дуже велику перевагу РРФСР в вищих органах ССРСР; рівноправність союзних республік тим самим зведена на нівець.

Останній розділ Конституції, що говорить про права і обов'язки громадян ССРСР, демонстративно маніфестує демагогічні підчас загальної кризи за-

коноположення на добро громадянства в ССРСР, але всі ці засади, по суті, давно існували в законодавстві і в попередніх конституціях, зовсім не впливаючи на життя того громадянства.

Взагалі нова конституція, збільшуючи централізацію в ССРСР, збільшуючи державну владу в ньому, збільшуючи військову міць, зводить на нівець розуміння окремих союзних республік, яко суверенних, перетворюючи їх на звичайні адміністративні одиниці.

Обіцянки нового виборчого права, цілком ніби демократичного, може і викликали на Україні певне появлення політичного життя, певні надії, але коли союзна влада це виборче право відклала на невідоме майбутнє, не побажавши скористатися з нього тепер же, ці надії уступили місце байдужості й абсентеїзму на виборах в УССР, чим народ український задемонстрував своє недовір'я і цілком несприятливе ставлення до нової конституції ССРСР.

ЗАСІДАННЯ 27 ЛИСТОПАДА 1936.

Реферат І. Липовецького: "Морська торго-
вельна флотта УС С Р".

Питання, порушені в рефераті.

I.

- 1) Вступні uwagi.

II.

- 2) Користи, які дає державам посідання власної флотти.
- 3) Причини повільного розвитку рос. флотти в довоєнних часах.
- 4) Кількісний стан флотти б. Росії (на 1. I. 1934 р.) і її характеристи-
ка.
- 5) Питома вага флотти Чорноморсько-Азовської морської бази в флоті був.
Росії.
- 6) Стан Чорноморсько-Азовської флотти на 1. I. 1914 р.
- 7) Приналежність Чорноморсько-Азовської флотти до портів.
- 8) Каботажний характер руху суден в Чорноморсько-Азовській морській базі.
- 9) Екіпаж Чорноморсько-Азовської флотти.
- 10) Приналежність Чорноморсько-Азовської флотти до поодиноких товариств.
- 11) Лінії, на яких відбувався рух пароплавів в Чорноморсько-Азовській
морській базі.
- 12) Участь чужоземної флотти в морському транспорті б. Росії (1908 р.).
- 13) Вплив залежності від чужоземної морської флотти на розрахунковий ба-
ланс б. Росії.

III.

- 14) Стан морської флотти УС С Р в повоєнному часі (1. I. 1932).
- 15) Причини зменшення її кількісного стану.
- 16) Кількісний стан морської флотти С С С Р в 1928, 1932-1933 р.р. і аналіз її
структури.
- 17) Поділ флотти С С С Р по призначенню суден (товарові, пасажирські).
- 18) Морська флотта УС С Р (стан на 1. I. 1932 р.), аналіз її структури і
її питома вага в флоті С С С Р.
- 19) Залежність морської флотти УС С Р від флотти чужоземної.
- 20) Рух чужоземних суден в головних українських портах.
- 21) Участь флотти поодиноких держав в русі чужоземних суден в головних
українських портах.
- 22) Рух суден С С С Р в українських портах.
- 23) Характеристика праці флотти Чорноморсько-Азовської морської бази в
1932 році (добо-судна в експлоатації, зужиття часу на виладовання і
наладовання суден, % використання товаропід'ємности суден, середня
технічна швидкість суден).
- 24) Каботажний характер флотти, в цифрах, окресливчих праці флотти Черно-
морсько-Азовської морської бази.
- 25) Рух пасажирів на Чорному і Азовському морях.
- 26) Загальний товарообмін портів Чорноморсько-Азовської морської бази і
аналіз його структури.

IV.

- 27) Флотта УС С Р в планах 2-ої п'ятилітки. Постуляти до її реконструкції і
до підвищення її експлоатаційної здібности.

28) Перешкоди, які зустрічає на своєму шляху реалізація цих постулатів.

Дискусія.

Б. Г л о в і н с ь к и й зазначає, що власне української фльоти, себ-то фльоти УССР, нема. Ціла фльота належить Совзові ССР, і видатки на флоту переводяться з загально-союзного бюджету.

В. Я н о в с ь к и й подає інформації про асигнування на розбудову доків в Миколаїві. Наливна фльота не вистарчає, бо не встигає перевозити нафту з Кавказу.

Б. Г л о в і н с ь к и й, підкреслюючи роль існування власної торговельної фльоти для платничого балансу країни, зазначає, що таке значення мають лише суда заграничного плавання. В цьому відношенні стан української чорноморської фльоти був далекий від ідеального, а по війні змінився на гірше. Вважає, що збільшення товарообміну з закордоном, якого можна сподіватися, висуне перед чорноморською флотою такі завдання, які вона подолати не зможе.

Г л . Л а з а р е в с ь к и й теж вважає, що теза докладчика, що чорноморська фльота по війні роки виконує належну їй роль, не доведена. Не доведено теж, що розвиток чорноморської фльоти йде швидким темпом, ніж іншої фльоти ССРСР. На Чорному і Азовському морях дуже розвинене каботажне плавання, і це затемнює загальний образ розвитку чорноморської фльоти. Докладчик нічого не згадав про колгоспні суда в Азовському морі. Закордоном набувається суда для Ленінграду і Мурманських портів. Чорноморська фльота мусить обходитися власними доками. Миколаївські верфи - виключно військові верфи.

П. Д е н и с е н к о підносить питання про Крим і кримські порти. Питання це треба обговорити, бо не можна ж не вважати Криму частиною України.

О. Л о т о ц ь к и й зазначає: реферат виграв би, коли було б подано рівнобіжно дані про розвиток фльоти по війні по інших державах - особливо у наших сусідів на Чорному морі - Румунія, Болгарія, Турція. Автор скупий і в висновках і в перспективах. Зазначивши на вступі ті умови, які необхідні для розвитку торговельної фльоти, автор не зазначає в дальшому, чи ці умови чи передумови є для України сприятливі, чи вони назавше будуть загальмовувати розвиток нашої фльоти і взагалі українського мореплавання і що треба зробити, щоби несприятливі моменти усунути. Проф. Лотоцький вважає, що в рефератах треба подавати не тільки статистичний і історичний матеріал, але давати огляд перспектив, які можуть бути для даного явища. Проте сам розглянути висунуті автором передумови і показати, які з цих передумов можуть змінитися на нашу користь. На закінчення приводить історичну справку про долю частини чорноморської фльоти, яка в наслідок революції відійшла до закордонних портів і була захоплена денікинцями. Зачитує докладну записку Царгородського посла УНР (яким був в той час сам Професор Лотоцький) до Уряду в справі цієї фльоти і меморіал, що був поданий тим же послом до представників Великих Держав, який узасаднював право України на цю флоту.

Опінія проф. В. Садовського.

(подається в скороченні).

Вважаю необхідним з самого початку підкреслити всю важність і актуальність тої теми, якій присвятив референт свій доклад. Справи економіки морського транспорту і морської торгівлі належать до найбільш занедбаних в нашій економічній літературі. Між тим не може підлягати жадному сумніву, що розвиток українського народного господарства, створення з України міцної

господарчої одиниці є нерозривно зв'язано з повним господарським опануванням і використанням чорноморсько-азовського побережжя. Досягнення цієї останньої мети є неможливим без того, щоб морський транспорт і морська торгівля в нашій економіці знайшла значно більше місця, ніж займають вони тепер. Завданням дослідів українського економічного життя повинно би було бути фіксування уваги громадянства на питання з цього обсягу. Завдання це до цього часу виконується в дуже незначній степені. Через те я уважаю своїм обов'язком висловити задоволення, що референт в своєму докладі спиняється на одному з питань цього так важного і актуального для нас циклу.

Уважаю потрібним спинитись над одним з висновків докладчика. В рефераті висловлюється думка, що в зв'язку з тими територіальними змінами, які відбулись на балтійському побережжі, питома вага українських портів в порівнанні з довоєнними часами зростає. Думаю, що цей висновок підлягає певним обмеженням. Міркування, які приводить докладчик про зріст значення чорноморсько-азовських портів в зв'язку з одходом од СРСР більшої частини балтійських портів, безумовно правильні. Проте ними справа не вичерпується. За часів советської влади ми являємося свідками створення нових господарських осередків на Сході, свідками процесу повільного збільшення господарського питомого тягару східних районів СРСР. Висновок докладчика міг би бути прийнятий цілком при стабільності господарської структури СРСР, при тій умові, що господарські взаємовідносини окремих районів не змінилися в порівнанні з довоєнними відносинами. Утворення нових господарських осередків в СРСР ставить проблему чорноморсько-азовського транспорту і торгівлі в цілком нову площу. Оскільки східні райони мають виразно континентальний характер і не можуть обслуговуватися чорноморсько-азовськими портами, в СРСР в порівнанні з довоєнними часами зростає значення сухопутного транспорту, і роль чорноморсько-азовських портів щодалі буде набирати характеру районного, а не загально-союзного значення. До тих самих наслідків веде й те, що склад експортної торгівлі СРСР зазнав в порівнанні з довоєнними часами значних змін: зменшився питомий тягар експорту хлібних продуктів, які відігравали першорядну роль в експорті чорноморсько-азовських портів. Ці зміни не виключають, очевидно, зросту оборотів чорноморсько-азовських портів в зв'язку з інтенсифікацією господарського життя прилягаючих до них районів. Проте вони всетаки ведуть до того, що значення і ролі їх в народньому господарстві СРСР зменшується в порівнанні з дореволюційними часами, коли осередками господарського життя були Північно-Західний Район, Московський промисловий і Україна. Оскільки нові східні райони потребують обслуговування морськими шляхами, цими шляхами будуть або далекосхідні порти, оскільки Советський Союз витримає там конкуренцію з Японією, або північний морський шлях. Ті інтенсивні заходи, які робить советська влада, для з'ясування можливостей користування цими шляхами, мають під собою глибокі господарські причини.

Ми знаємо, що процес інтенсифікації господарського розвитку східних районів відбувається коштом занедбання господарських потреб України. Це ставить великі перепони для розв'язання всіх питань, зв'язаних з розвитком чорноморсько-азовського морського транспорту і торгівлі. Воно могло би бути досягнуто лише тоді, коли би здійснилося відділення України від СРСР.

ЗАСІДАННЯ 11 СІЧНЯ 1937.

Реферат проф. інж. В. Іваниса: "Хемізація сільського господарства ССРСР (публічний виклад)".

Короткий зміст реферату:

1. По стану хемізації й взагалі по інтенсифікації с.-господарства колишня Росія, так і ССРСР, займали і перебувають на одному з останніх місць серед держав світу. У порівнянні ж з станом с.-господарства передових країн Західної Європи к. Росія відставала на 130 років, а ССРСР, не виявивши належних поступів, збільшив це відставання до 150 років.
2. Площа орної землі загальною по ССРСР становить 9,5 - 6,1 % цілої території (виключенням є УССР з 58 % орної землі та Північний Кавказ з 32 %), а в З. Європі цей відсоток коливається між 40 й 60.
3. На 1 душу селянського населення посівної площі в цілому ССРСР припадає коло 1,0 га (теж в УССР) а в з-європейських державах 1,4 - 3,0 га.
4. В ССРСР на 1,0 га дається тільки 0,03 центнари мінерального угноєння проти 3 - 6 ц. в державах З. Європи.
5. Натурального гноє в ССРСР дається на 1 га коло 3 тон, а в З. Європі 10 - 20 т.
6. Під азотозбирателі в З. Європі засівається 10 - 32 % цілої площі посіву, а в ССРСР наблизилися до 5 %.
7. Збір зернових (пересічно за десятки літ) в ССРСР складає 7,5 центнарів (в УССР - 11,2 ц.), проти 18 - 27 ц. в З. Європі і менше ніж в заокеанських країнах.
8. На 1 душу населення в ССРСР збирається 4 - 5,4 ц. зернових продуктів, а в імпортувчій зерно Данії 7 - 6,5 ц. Виключенням є УССР, де збирається 7,1 ц. на душу населення, П. Кавказ з 7,6 ц., Західний Сибір з 10,7 ц. З цих частин вивозиться більше 3/4 від цілого експорту зернових хлібів з ССРСР і через це в них на душу населення лишається значно менше, ніж в країнах, що імпортують хліб.
9. Влада ССРСР планує дуже швидко інтенсифікування с.-господарства, зокрема через його хемізацію (поширенням площі посіву азотозбирателів, піднесенням скотарства й уживання натурального гноє та інтенсивним розбудуванням промисловості мінеральних угноєнь). Тимчасом усі ці заходи мають здебільшого декларативний характер, бо реалізація їх перебуває в початковій стадії.
10. Коли б усі планування на 2-гу п'ятилітку в галузі с.-господарства зреалізувалися, проти чого є об'єктивні умови, то в 1937 р. був би такий стан с.-господарства в ССРСР:
 - а) поголів'я скотарства ледве дорівнювало б до дореволюційного стану;
 - б) мінеральних угноєнь ледве вистарчило б для площі під технічні культури;
 - в) угноєння по нижчій нормі доставала б половина площі посіву.Зернові ж культури ще не одну п'ятилітку лишатимуться без мінеральних угноєнь.
11. Промисловість штучних угноєнь в ССРСР також перебуває ще на початку своєї розбудови. Базується вона головню на старих підприємствах і

постачає вона не тільки недостатню кількість готових виробів, але й низької якості. Вироб концентрованих угноєнь знаходиться лише в початковій стадії.

12. При такому стані хемізації с.-господарства, розмірі розораної площі й рівня врожайності, перебування ССРСР в числі експортерів хліба є ненатуральним. Експорт зерна з ССРСР закордон можна вияснити лише цілковитим занедбанням інтересів власного населення, що не спиняється навіть перед голодовими катастрофами.

ЗАСІДАННЯ 1 ЛЮТОГО 1937.

Реферат проф. Б. Іваницького: Сучасний стан лісової господарки й торгу в європейських країнах. (публічний виклад).

Короткий зміст реферату:

Навіть у Європі ліс і досі ще в значній мірі є не так продуктом культури, як природним добром, що його можна порівнювати з копалинами чи з водними багатствами, бо далеко не у всіх європейських країнах лісокультурна дбайливість відповідає інтенсивності лісокористування. В одних випадках несприятливі природні умови, забігнені ґрунти, гори, суворе підсо- ння, в других слаба колонізація теренів та відсутність шляхів, в інших брак добрих лісогосподарських традицій, знов у інших просто недбайливість до лісу - це ті обставини й причини, що залишають багато лісів без засто- сування заходів меліорації лісових ґрунтів, без впорядкування й культури лі- су, без правильних господарських розрахунків при експлуатації лісу, на- віть без заходів необхідної охорони. І коли нині ми бачимо, з одного бо- ку, значні досягнення щодо загального приросту деревна на одиницю лісової площі, щодо участі рентовних порід у складі лісів, щодо охорони лісів та щодо нових заліснень, то з другого боку перед нами повстають образи ви- ріджених, мало продуктивних деревостанів, на великих площах - панування мало кошовних дров'яних деревостанів, величезні збитки від лісових ушкод- жень та занедбані голі лісові землі. Це стосується і лісових, і малоліс- них країн - і північних, і південних, - і східних, і західних. Навіть пло- щі лісів у деяких європейських країнах ще не означено точно.

Для Європи основними резервами найпотрібніших лісових сортиментів є північні ліси ССРСР, Фінляндії та Швеції. Там і досі не використане знач- них запасів деревної маси, і щорічне користування з тих лісів ще не дорів- нюється до їх простору. Поза цими країнами найбільше деревна продуктує Ні- меччина, - приблизно стільки ж як Фінляндія чи Швеція.

Головними предметами лісового торгу є продукти шпилькових лісів: пиляний матеріал і папірове дерево. Листовні ліси, загально беручи, ма- ють менше або, головнo, льокальне значення; з листовних порід на європ. лісовім ринку мають значення дуб, почасти вільха та деякі інші породи. Ни- ні, як і до війни, головними сортиментами на лісовім ринку були пиляний матеріал (45 %), папірове дерево (15 %), копальняний матеріал (12 %), круглий ліс (13 %). Загальна тенденція щодо співвідношення поміж цими сортиментами за останні роки є: збільшення кількості пиляного лісу і па- пірового дерева.

Головними лісовими імпортерами є: Англія - коло 37 % всього євр. лісового імпорту (1934) і Німеччина - коло 23 %. За ними йдуть Франція, Голандія, Італія, Вельгія - країни промислово розвинені. Серед лісоімпор- тових країн найбільшим споживачем лісу треба визнати Німеччину, Данію і Швайцарію, де на одного мешканця припадає коло 1 куб. м. дерева. В Англії, Франції, Голандії, Вельгії й Угорщині на 1 мешканця припадає 0,6 - 0,7 куб. м., в Італії - 0,30, в Еспанії і Греції коло 0,15 куб. м.

Лісоекспортними країнами в Європі на довгий час лишаються тільки три: Московщина, Фінляндія і Швеція, що нині (1934) дають коло 60 % всьо- го європ. лісового експорту (ССРСР - 25 %, Фінляндія - 20 %, Швеція - 15 %). До лісоекспортних країн до нині належали також: Польща (7,8 %), Чехосло- ваччина (6,2 %), Австрія (4,8 %), Югославія (4,4 %), Румунія (3,5 %) та

ін. Лісоекспортні країни споживали від 7 до 1 куб. м. деревна на 1 мешканця, але Польща лише 0,4 куб. м., що свідчить про те, що її лісоекспортна позиція не є стала.

Щодо лісового руху за останні 10 літ, то найвищих цифр він досягав в 1928-29 р. р. (100), впав найнижче в 1932 р. (60), а після того став підійматися (в 1934 р. вже до 86).

Всі свої основні лісові потреби Європа задовольняє в своїх власних лісах і її лісовий баланс все є додатний. І в дальшому Європа відказана, головне, на власні ліси, бо головні лісові потреби задовольняють ліси північної півкулі землі, а вільні лісові резерви в цій частині землі мають-ся лише в Канаді і Сибіру, від Європи дуже віддалені та мало приступні.

Ліс є одним з продуктів першої необхідності, покищо трудно замі-ним. Поза вартістю деревна, як будівельного матеріалу, в останній час особливо зросла його роль як сировини для хемічного оброблення, і в цьому відношенні його значення в майбутньому все зростатиме. Із збільшенням кількості населення та з промисловим розвитком країни зростатиме і загальна потреба в лісі, лісовий матеріал ставатиме дорожчим, і це зробить виплат-ними й рентовними лісові культури й меліорації також у відсталіх країнах. З міркувань необхідності лісового самозабезпечення Європи - культури й плекання лісу, новозаліснення та лісової меліорації мусять стати основни-ми завданнями лісового господарства всіх європейських країн.

ЗАСІДАННЯ 12 БЕРЕЗНЯ 1937.

Реферат І. Липовецького: Минуле і сучасне головних українських портів (загальний огляд).

Питання порушені в рефераті.

I.

1. Передумови повстання українських портів.
2. Повстання промислового запілля українських портів.
3. Упромисловлення міст в 1825, 1840 і 1861 р. р.

II.

4. Українські порти в довоєнних часах:

а) Одеса

- Передумови розвитку одеського порту.
- Передумови розвитку зовнішньої торгівлі через одеський порт.
- Зовнішня торгівля через одеський порт в 1909 - 1913 р. р. і її структура.
- Опис одеського порту.
- Товарообмін одеського порту в 1907 - 1911 р. р.
- Рух суден в одеському порті в 1909 р.
- Занепад одеського порту за часів рад. влади.

б) Миколаїв

- Передумови розвитку миколаївського порту.
- Технічне урядження миколаївського порту.
- Рух товарів в передвоєнних часах (1909 р.).
- Зовнішня торгівля через миколаївський порт в 1909 - 1913 р.р. і її структура.

в) Херсон

- Технічне урядження порту.
- Зовнішня торгівля через херсонський порт і її структура.
- Перспективи розвитку херсонського порту.

г) Генічеськ

- Загальна характеристика і зовнішня торгівля через порт.

д) Маріуполь

- Передумови розвитку Маріупольського порту.
- Зовнішня торгівля через маріупольський порт і її структура.

е) Бердянськ

- Загальні уваги.
- Зовнішня торгівля через бердянський порт.

5. Стан українських портів за часів радянської влади:

- а) перепускна спроможність і товарооборот українських портів в часах 1-ої п'ятилітки.
- б) директиви для 2-ої п'ятилітки в цьому напрямку і впливаючі з них сучасні потреби портів.
- в) проєкт товарооборотів українських портів в 1932-1937 р. р.
- г) характеристика технічного стану українських портів.
- д) стан механізації праць в українських портах.
- е) стан комунікації і складових уряджень в українських портах.
- ж) проєкт капіталовкладень в портове будівництво УССР.

6. Кінцеві уваги і висновки.

Запитання до докладчика:

Проф. І. Шовгенів: в рефераті сказано, що Одеський порт складається з 6 пристанів; мабуть референт хотів сказати гаванів, бо гавань поняття ширше ніж пристань і обнімає ту територію, що знаходиться при пристані з всіма урядженнями. Друге запитання торкається таблиці 6 про товарооборот в Миколаївським порті. Професор сумнівається в правдивості даних за 1913 - надто великий зріст порівняючи з попередніми роками. Далі проф. Шовгенів зупиняється на понятті річної перепускної спроможності: що це значить, - бо перепускна спроможність залежить від багатьох факторів. Можна говорити лише про мінімальну спроможність. Вважає, що ця спроможність зменшилася за часів війни і революції і що, можливо, якраз це було причиною зменшення товарообороту портів.

Ген. Змієнко: зазначає, що шоста гавань в Одесі називається нефтяна, а не портова. Слабе місце Одеського порту - це транспортери. З станції "Застава Головна" хлібні грузи подавалися до гавані через особливі урядження, що збільшувало накладні видатки по перегрузці. Плямам побишення Одеського порту перешкоджало те, що простір під порт за вузький.

П. Денисенко просить референта ще раз навести цифри падіння експорту і імпорту з цих портів після війни. (Докладчик виписує ці цифри на чорній досці). Запитує також, що реального дав Дніпрострой (шляхи) для збільшення товарообороту Херсонського порту.

О. Чубенко зазначаючи, що колись в середині XIX ст. в Одесі існувало порто-франко, запитує, чи нема даних про те, як вплинуло запровадження порто-франко на промисловий розвиток Одеси і одеського порту.

Г. Самчук підносить питання української термінології щодо портів і зв'язаних з ними термінів. Напр. "гавань" не є українське слово.

І. Липовецький відповідає, що з термінологією справа дуже тяжка. Гавань він переклав як пристань згідно Українській Загальній Енциклопедії. Цифри товарообміну Миколаївського порту справджені. Большевики мали на увазі побільшити перепускну спроможність шляхом модернізації технічних уряджень, механізації і т. п. Зменшення оборотів виникло не з вини портів, обороти були весь час менші їхньої перепускної спроможності; на зменшення зовнішнього товарообороту СРСР в роки світової господарської кризи. Щодо впливу шлюзування Дніпра, то для вияснення цього питання, треба б було дослідити вже внутрішній товарооборот УРСР. Даних про ті часи, коли Одеса мала порто-франко нема.

Дискусія.

Є. Гловінський зазначає, що цей реферат п. Липовецького, як, зрештою, і інші його реферати, дуже скупий у висновки, з'ясування причинних зв'язків, оцінки того чи іншого явища. А коли це референт і робить, то не завжди удачно. Так напр., говорячи про фактори, які сприяли розвитку Миколаївського порту, референт наводить, як такий фактор, будову Лівано-Роменської залізниці (референт заперечує - не Лівано-Роменської, а Кременчуцько-Роменської, при чому додано - її відгалуження). Щодо Бердянського порту, то автор каже, що цей порт має дані для успішного розвитку, в той же час подана нижче таблиця виказує, що роля Бердянська все зменшується. Не з'ясовано також, чому після війни і революції прийшло до занепаду Миколаївського порту і в товарооборотах і в планах большевицьких. Подаючи дані про розвиток імпорту в Маріуполі, референт порівнює значіння Маріуполя як імпортного порту з Одесою. Одеса притягала до себе великий імпорт, бо це було велике місто: про це свідчить велика роля каботажних суден, що заходили до Одеського порту. Перепускна спроможність портів, що

подають большевики, обрахована, очевидно теоретично, на підставі даних до-
воєнних. Треба брати під увагу знищення портових уряджень, як що на кон-
сервацію їх не витрачалися гроші. Вважає також, що, хоча формально Крим
не належить до УССР, при огляді українських портів не можна опустити пор-
тів Кримських, бо оминення їх затемнює перспективу щодо майбутнього роз-
витку українських портів.

Г л. Л а з а р е в с ь к и й зазначає, що, подаючи хоч і дуже за-
гальну історію розвитку українських портів, не можна оминати запроваджен-
ня і знесення для Одеського порту порто-франко. Відомо, що після знесення
порто-франка, Одеський порт підупав і зрештою не зміг так успішно розвива-
тися, як це було за часу існування порто-франка. Зазначає, що референт
не використав останніх за 1935 і 1936 роки статистичних збірників по УССР
і по цілому СРСР. Там є дані новішні, чого не подає докладчик. Зокрема ті
дані свідчать, що товарооборот Херсона збільшився.

І. Ш о в г е н і в: - гавань - слово не російське, лише голландське,
а в словниках українських вживається, як наше слово. Звертає увагу на ро-
лю землечерпальних машин, Коли цих машин мало і праця їх іде недостатнім
темпом, то підходи до портів заневищуються. Головні вади українських пор-
тів, опріч, може Одеського, це плиткість підходів до них і необхідність
сталого їх поглиблення. Бердянськ втратив своє значіння, бо суда могли
підходити до нього не ближче 100 клм.

Опінія проф. Садовського.

Свої зауваження і доповнення я поділю відповідно до тих трьох час-
тин, на які референт розділив свій доклад. Повстання українських чорномор-
ських портів референт, згідно з думкою ряду совітських дослідників, зв'я-
зує з потребою дати вихід українському хлібові на ринки інших держав. Ме-
ні здається, що фактам історичного виникнення чорноморських портів буде
відповідати більше поставлення їх в зв'язок з цілим рядом факторів, між
якими фактор економічний є лише одним з складових. Проф. Багалій в своїй
праці, видрукованій в " Київській Старині " в 1889 році під заголовком
" Колонізація новоросійського края и первые шаги его на пути культуры ",
яка подає фактичні дані щодо історії заснування портів, дає матеріал, який
підкреслює значення для початкового періоду історії чорноморських портів
моментів військового і політичного характеру. Ці фактори, як і економічні,
поруч з іншими моментами, відігравали свою роль і визначили умовини ви-
никнення і розвитку українських портів. Зводити справу лише до підкреслен-
ня значення економічного фактора було би надто великим спрощуванням цілої
різноманітності факторів.

Думаю, що, спиняючись над факторами, що спричинились до розвитку
портів, прелегент при цілій конспективності свого викладу не мусів би
проминути розвитку сільського господарства, зокрема великого зросту засів-
ної площі в Степовій Україні в другій половині XIX віку, який значно при-
чинився до зросту хлібного експорту. Цей момент більш, мабуть, причинився
до зросту чорноморських портів, ніж упромисловлення України.

Для характеристики розвитку упромисловлення я на місці референта
не наводив би таблиці, що дає зріст упромисловлення в роках 1825-1861. Ці
і їм подібні дані, правда, наводяться в низці праць совітських дослідни-
ків. Проте мені видається, що їх доказове значення дуже невелике. Матеріал
для цих даних головним чином зачерпнуто з губернаторських справоздань, циф-
ри яких з одного боку є дуже неточними, а з другого боку базуються на ріж-
ному розумінні терміну: " завод і фабрика ".

Розділові про передвоєнний стан чорноморських портів можна закину-
ти хіба лише його конспективність. В наслідок цієї конспективності референт

обминув цілу низку дуже важних і цікавих проблем: про райони тяжіння до чорноморських портів, про взаємовідношення між чорноморськими і балтійськими портами тощо. Не зрозумілим є, чого з огляду референта випали кримські порти.

Третя частина доповіді про стан портів за часів совітської влади зосереджується майже виключно на викладі планів щодо портів другої п'ятилітки і їх виконання. Таким чином в наслідок конспективності і тут цілий ряд питань залишений без обговорення. Спиняючись над причинами тих незначних вкладів, які призначає совітська влада на розбудову українських портів, референт, як на причину цього, вказує на зменшення оборотів совітської зовнішньої торгівлі, яка робить проблему розбудови портів мало актуальною. Думаю, що треба зазначити ще одну причину малої уваги совітської влади власне до українських портів. В комплексі політичних і господарських завдань СРСР - справа чорноморських портів займала другорядне місце. Через те з загальної суми тих вкладів, які взагалі призначаються на портові роботи в СРСР, асигнування на потреби портів Чорного і Азовського моря займають більш ніж скромне місце. Оцінка значення чорноморсько-азовських портів з погляду інтересів України і СРСР, як цілого, між собою значно різняться.

Референт висловлює надію, що при відродженні збудованого на приватній ініціативі українського народного господарства справа розбудови портів неминуче буде поставлена на порядок денний. Цілком приєднуючись до думки доповідника, що справа розбудови чорноморсько-азовських портів в майбутньому мусить стати одною з найважливіших й найактуальніших проблем української господарської політики, я разом з тим хотів би застерегтися проти категоричності твердження доповідника, що українське народне господарство буде збудоване на приватній ініціативі. Оскільки взагалі можна передбачати майбутнє, то в його будові не можна не брати до уваги фактів сучасного. А ці факти - повна відсутність приватної ініціативи в сучасному господарському укладі України і велике підпорядкування приватної ініціативи в сучасній західно-європейській системі регульованого господарства - навряд чи промовлять за те, щоб майбутній господарський лад на Україні можна було би мислити, збудований лише на приватній ініціативі. Думаю, що більш імовірним буде припущення, що в цьому ладі буде скомбінований принцип приватної ініціативи з досить значним розвитком принципу державного регулювання господарства.

Закінчуючи свої зауваження, хочу підкреслити цінність ініціативи доповідника, який звертає в своєму доповіді увагу на дуже актуальні для нашої економічної політики проблеми, які до цього часу в нашій економічній літературі були дуже занедбані.

ЗАСІДАННЯ 2 КВІТНЯ 1937.

Реферат інж. Є. Гловінського: Прибутковий податок в ССРСР.

Короткий зміст реферату:

Загально-прибутковий податок у всіх культурних країнах європейських і американських є одним з головних елементів податкової системи. Розвиток його залежить від таких моментів: 1) індустріалізація країни, 2) високий рівень національного багатства на душу населення, 3) високий рівень загальної культури населення, 4) високий рівень податкової моралі. Кардинальна різниця між советським прибутковим податком і загально-прибутковими податками західно-європейського зразку полягає в тому, що уся селянська маса з оподаткування цим податком виключена.

Прибутковий податок в ССРСР перейшов різні стадії. В 1922 р. існував загально-мастково-прибутковий податок з дуже високими ставками. Поважних результатів цей податок не дав. В р. 1924 запроваджений податок, що носить класовий характер з твердими ставками для окремих категорій населення. З 1926 р. існує прогресійний прибутковий податок. Поділ населення на категорії і в цьому податку дотриманий. Для кожної категорії - окрема ставка і окрема шкала прогресії. Кількість категорій мінялася від 3 до 6. Найнижче оподатковані робітники і службовці, найвище - ті, що живуть з нетрудових заробітків. В р. 1932 в зв'язку з боротьбою з урівнюванням в оподаткуванні робітників і службовців переведена дуже характерна зміна: для вищеплатних категорій прогресія припиняється і переходить в пропорцію. Ця зміна свідчить про народження і зміцнення советської бюрократії, тієї суспільної групи, на якій тримається сучасний большевицький режим. В 1934 р. оподаткування робітників і службовців поставлено поза категоріями, решту ж платників поділено на 3 категорії: 1) ті, що мають прибутки від літературної чи наукової праці, 2) кооперовані кустарі і ремісники, лікарі, 3) некооперовані кустарі і ремісники, торгівці, промисловці та інші, що мають т. зв. нетрудові прибутки.

Тягар прибуткового податку досить великий, особливо для інших, поза робітниками і службовцями, груп населення. В цьому виявилася свідомо тенденція влади - нищення приватно-господарського сектора у всіх його проявах. До того ще доходить збір на культурно побутове і житлове будівництво в містах, податок, аналогічний прибутковому, що дублює тягар, накладений цим останнім. Однак роль прибуткового податку за останні часи дуже змаліла; головне джерело державних прибутків ССРСР - це податок з обороту. Надходження з прибуткового податку передаються до місцевого бюджету. В кінці реферату референт зупиняється на тих мірах, які б доцільно було б запровадити в прибутковому оподаткуванні УССР, виходячи з інтересів України, як незалежної держави.

Дискусія.

Г е н. В. З м і е н к о зазначає, що було б дуже цікаво, коли б п. Гловінський дав нарис різних способів покриття державних дефіцитів; їх аналіз і примінення до умов українських, коли повстане незалежна держава.

П р о ф. В. С а д о в с ь к и й: Реферат п. Гловінського складається з трьох частин. В першій подає розвиток законодавства про прибутковий податок в ССРСР, в другій робить певні висновки з своїх спостережень і в третій пробує намітити ті реформи в прибутковому оподаткуванні, які мусіли

б мати місце при відновленні української державности. В першій частині референт поставлене завдання виконав, подавши досить вичерпуючий, хоч і стислий, огляд еволюції прибуткового податку в СРСР. Натомість висновки і аналіз, що складають другу частину реферату, не цілком переведено, а де-що можна вважати за недоведене. Так, напр. треба ствердити, що найбідніші були результати большевиків в їх фінансовій творчості. Прокладення нових шляхів за часів воєнного комунізму дало мінімальні результати. СРСР дуже скоро перейшов до запозичення зразків з європейської практики, при чому побудував свою податкову систему на посередньому оподаткуванні (акцизи), яке давно осуджується, як нерівномірне і суперечне з засадами справедливости. Референт не освітлив при аналізі прибуткового податку оце використання західно-європейських зразків. Їх лише побіжна згадка про англійський прибутковий податок. Поділ платників на окремі групи викликано було моментами фінансової техніки; за це промовляла простота і елементарність цього способу. Цього теж не було підкреслено. Не можна погодитися також з висновком докладчика, що зменшення оподаткування вище платних робітників і службовців було наслідком боротьби цієї соціальної групи. Не треба забувати, що в 1932 р. в платнях грошеві одержання відогравали підрядну роль. Ледве чи це зменшення податку реально відчувалося, крім того, це не вища група, що її доторкнулося це зменшення, а скорше вища і середня. Проф. В. Садовський не відкидає того, що дійсно існування цієї групи має місце в сов. умовах, однак вважає, що в рефераті цього не доведено. Переходячи до третьої частини реферату, В. Садовський зазначає, що при обговоренні цих проблем ми натурально мусимо обмежуватися до дуже загальних міркувань. Вважає, що референт зробив помилку, коли він висунув конкретні міри щодо прибуткового податку. Треба спочатку встановити загальні принципи щодо податкової системи. Прибутковий податок займатиме в ній третє-рядне місце. Погоджується з референтом, що радикальну зміну податкової системи можна буде перевести лише тоді, коли настане стабілізація господарських і політичних відносин, а для цього мусить перейти певний час. На перших порах треба внести лише корективи, які будуть носити переважно політичний характер, усунути одіозні моменти і т. п.

Б. Г л о в і н с ь к и й, відповідаючи В. Садовському, зазначає, що не може погодитися з тим твердженням, що большевики не внесли нічого нового в фінансову політику. Отже с.-г. податок - це оригінальна концепція, так же як і "універсальний акциз" - податок з обороту. Не можна також думати, що посереднє оподаткування є лінія найменшого спротиву. За сучасного господарчого устрою СРСР - посереднє оподаткування у формі податку з обороту (що властиво є скорше оподаткування продукції) є доцільне; безпосереднє оподаткування при знівелюванні прибутків багато дати не може. Щодо тези про явлення нової соціальної групи, то власне існування цієї групи підтверджується іншими фактами і спостереженнями. Референт хотів лише за допомогою цієї концепції засувати реформу 1932 р. З другого ж боку висловлений контр-аргумент про незначність грошових вилучень з платні за карткової системи не може засувати, для чого ж треба зменшувати податкові ставки.

Нарешті, правда, що прибутковий податок зараз відіграє дуже малу роль. Це за сучасних умов, при 90 - мільярдів бюджеті СРСР, куди входить великою частиною прибутки і видатки усупільненого сектора, і за зниклої ролі приватно-господарчого сектора. Коли ж відновиться приватно-господарче життя, то зросте і роль прибуткового податку, яким оподатковуватиметься населення по містах. Розуміється, треба було би дати огляд мір, зв'язаних з цілою податковою системою. Однак, говорячи про прибутковий податок, референт уважав за потрібне подати також нарис найнеобхідніших мір, зв'язаних з цим податком.

П р о ф. І. Ш о в т е н і в. Праця п. Гловінського - це друга з

черги праця, присвячена податковим питанням. Перша, зачитана на нашому семінарі, була присвячена оподаткуванню села - про с.-г. податок; - тепер ми заслухали про оподаткування міського населення. Референт дає дуже багато фактичного матеріалу, який поданий дуже яскраво. В рефераті зачеплено не тільки про те, що є, але і про те, що має бути. Розуміється, побудувати якусь позитивну концепцію - річ дуже тяжка. Легше критикувати, ніж творити. Але спроби намічення певних позитивних цілей треба робити. Одне, в нашому семінарі ми можемо обмежитися лише до загальних міркувань над цими проблемами.

ЗАСІДАННЯ 14 ТРАВНЯ 1937.

Реферат Г. Л. Лазаревського: Земельний устрій в У С С Р та його перспективи. І частина.

Питання, порушені в рефераті.

I. К о л г о с п и. Статут с.-г. артілі 17 лютого р. 1935 й його зміст. Усуспільнення земельної площі. Закріплення земельної площі за колгоспами. Поставки: жита, пшениці, бобових, соняшника, кукурудзи, картоплі. Машиново-тракторні станції. Мірчук. Котрактація: зернових, буряків, льону, коноплі, баровни, насіння, кормових трав, тютюну та махорки, овочів. Продаж с.-г. продуктів зазначених культур державі. Страхування зазначених культур. Усуспільнення худоби. Коні, страхування їх. Велика рогата худоба. Поставка мяса. Поставки молока і масла. Страхування великої рогатої худоби. Свині, поставка мяса, страхування свиней. Вівці та кози, мясопоставки, вовнепоставки, страхування овець та кіз. Птиця. Продаж державі продуктів тваринництва. Усуспільнення с.-г. реманенту. Усуспільнення господарських будівель, потрібних для провадження артільного господарства. Прибутковий податок з колгоспів. Участь колгоспів в будівництві і ремонті шосейних і ґрунтових шляхів. Зміна земельної площі колгоспів.

II. К о л г о с п н и к и. Неусуспільнені: садиби; ділянки присадибної землі; продуктивна худоба і птиця: а. велика рогата худоба, її страхування. б. свині, їхнє страхування, в. вівці та кози, їхнє страхування. Мясопоставки, молоко та маслопоставки, вовнепоставки. Сільсько-господарський податок. Культжитлозбір. Самообкладання. Реалізація державних внутрішніх позик. Продаж с.-г. продуктів.

Опінія проф. В. Садовського.

Референт в своєму докладі поставив собі завдання охарактеризувати земельний устрій У С С Р з одного боку на основі обов'язуючих нині норм, а з другого боку на підставі цифр і фактів, які виявляють стан окремих складових частин сільського господарства. Реферат присвячений в'ясненню правного і фактичного стану колгоспного господарства і висновки з цінного нагромадженого докладчиком матеріялу мають їм бути подані окремо. При цій структурі реферату наше завдання має полягати в перегляді і оцінці поданого докладчиком фактичного матеріялу.

Докладчик подав великий і цінний матеріял, який характеризує як правний так і господарський стан колгоспів. Проте зустрічаються у нього деякі місця, які потребують певних доповнень і виправлень.

На початкові докладу подається зміст діючого нині статуту с.-г. артілів з певними до нього коментарями. Докладчик зазначає, що згідно з новим статутом на теренах певного оселеного місця не може бути більше за одну с.-г. артіль; не можуть також декілька оселених місць об'єднуватись в одну с.-г. артіль. Я уважаю, що це твердження є неправильним. Статут цього питання не порушує. Він говорить лише таке: (цитую в російському ориґіналі) " трудящиеся крестьяне села (станции, деревни, хутора, кишлака, аула)... района добровольно объединяются в с.-г. артели, чтобы общими средствами производства и общим организованным трудом построить коллективное т. е. общественное хозяйство ". В У С С Р при числі сілрад в 11.050 і осельних пунктах (в 1928 р.) в 55.172 число колгоспів складає коло 27 тисяч. Більші села мають по кілька колгоспів, а невеличкі хуторі і присілки належать до колгоспів ближчих сіл. Виклад змісту статуту треба було би доповнити слідувчими істотними подробицями, які тут докладчиком проминуто: 1)

с.-г. артіль зобов'язується провадити своє колективне господарство згідно з планом; 2) при виході з артілі земля, яка раніш належала члену артілі, не повертається; 3) згідно з розпорядженням Наркомзема, оголошеному в "Правді" з 17. У. 1935 р. (Фінан.-хоз. справочник колхозника, Сельхозиздат, 1934) за погано переведену роботу трудодні не зараховуються.

В уступі, де докладчик трактує про землю колгоспників, він уживає неправильного виразу, говорячи про закріплення землі за колгоспами по УССР і її окремих областях. Декретоване закріплення землі за колгоспами, переведення землевлаштувальних робіт і видача актів на землю в ССРСР ще не закінчено. На 1. XI. 1936 землевлаштувальні роботи на ССРСР були закінчені в 220.311 колгоспах, акти на землю були видані в 220.311 колгоспах, при загальному числі 233.332 (1934). Цифри, які наводить докладчик, мають на увазі не правовий стан ("закріплення"), а існуючі фактичні відносини (закріплення за 26.977 колгоспами і т. д. в кінці 6-ої сторінки і далі відповідні дані по областях). Думаю, що дані про розподіл окремих категорій земель в колгоспах було би легше проглянути і порівнювати, коли б вони були зв'язані у табличну форму. В даних про розподіл окремих категорій земель в колгоспах по УССР у докладчика значиться: ставки з рибним господарством) - 224.900 гк.; в джерелі, яким по користувався докладчик, просто зазначено: "під водом". Згадуючи про передачу колгоспної землі навечно, не можна проминути звісток, які подає періодична совітська преса; з них видно, що й після закріплення землі за колгоспами не рідкі випадки, коли виключні права колгоспів на землю порушуються адміністративними органами; трапляється, що від закріплення за колгоспами переводяться одрізки, заміна тощо.

В розділі, де трактується про зобов'язання колгоспів, є ряд неясностей, які можуть викликати неправильні висновки. Ці зобов'язання складаються: а) з зобов'язань по хлібозаготівлях. Дані про розмірі хлібозаготівель з 1 га по окремих хлібах докладчиком подано правильно. Але на підставі їх не можна будувати даних про розміри лишків хлібів в окремих районах. До зобов'язань по хлібозаготівлях долучаються б) зобов'язання за виконану роботу перед МТС. Дані про розміри оплат МТС згідно з нормальним договором докладчиком подані неправильно. За переведення цілого комплексу с.-г. робіт МТС платиться від 13 до 190 клг. збіжжя за 1 га в залежності від урожаю плюс вісім відсотків од намолоченого зерна, а не лише цих останніх вісім відсотків, про які говорить докладчик. Далі слідує: в) "вільна" продаж збіжжя державі по підвищеним трохи цінам в порівнянні з цінами для хлібозаготівель; г) виділення збіжжя в насіннєвий і інші фонди, які існують при колгоспах. Тільки після того можна говорити про лишки, які йдуть на розподіл між колгоспниками по трудоднях і які евентуально можуть бути продані на вільному ринку після дозволу урядом такого продажу. Треба мати на увазі, що продаж цей відбувається по вільних цінах, а не по цінах встановлених державою, як зазначає докладчик. До цього треба додати, що з лишків, коли треба молотити збіжжя, припадає ще один натуральний податок-гарнцевий збір в розмірі 10-12 клг. з центнара. До натуральних зборів долучаються ще само собою грошеві.

Дані про МТС, які наводить докладчик, ліпше було би скомбінувати в табличній формі.

Так само набрали більш прозорого вигляду дані про колгоспне скотарство, коли би вони були зведені у табличну форму. Серед натуральних зборів, що припадають на скотарство, докладчик не згадав про постачання державі молока і масла.

Окремою частиною доповіді є ряд даних, які характеризують стан колхозників. Відносно цієї частини доповіді окрім того зауваження, що виклад можна було би скоротити і зробити більш простим, використавши для цього

табличну форму, можна зробити ще і загальну увагу методологічного порядку. Я думаю, що більш доцільним було би збудувати реферат, не поділяючи на частини: колгоспи і колгоспник, а конструюючи його в той спосіб, що при ознайомленні з окремими елементами колгоспного господарства (хліборобство, скотарство, реманент і т. д.), подавати дані про колгоспи і про колгоспників. Той поділ, який робить докладчик, є до певної міри штучним і розриває те, що фактично знаходиться між собою в тісному зв'язку. Як культури колгоспників на присадибних землях, так особливо скотарство колгоспників, знаходяться в тісному зв'язку і взаємочинності з відповідними галузями колгоспного господарства. Розриваючи цей зв'язок, ми утруднюємо собі спостереження над тими процесами, які відбуваються в лоні колгоспного господарства. Зокрема при цьому розриві виникають труднощі і для з'ясування боротьби між особистим і колективним принципом, який складає один з основних моментів в еволюції колгоспного ладу.

Закінчуючи цим свої зауваження, я вважаю потрібним підкреслити, що реферат, не зважаючи на окремі неточності, є цінним і цікавим матеріалом для ознайомлення з існуючими в УРСР на селі відносинами і що він відрізняється багатством зібраних в ньому даних.

ЗАСІДАННЯ 24 БЕРЕЗНЯ 1937.

Реферат інж. М. Дерев'янка: Українська
Господарська Солідаристична Асоціація
(ідеологічна схема).

Короткий зміст реферату.

Референт протиставляє історичну схему розвитку суспільства К.Маркса схемі М. Туган - Барановського про дві групи господарств: антагоністичні і Гармонійні. Виходячи з схеми М. Туган - Барановського, референт підкреслює можливість солідаристичного розвитку суспільства, можливість згармонізування інтересів робітників і підприємців. Вказує на те, що як раз після війни, в часи загострення соціальних проблем, у ряда народів ми бачимо спроби розв'язати ці проблеми на підставі національного солідаризму (Італія, Німеччина, Зеднані Штати). Щодо України, то ліберальний демократизм у царині суспільного господарства виявив свою розкладову силу як у царині продукції, так і в царині поділу товарів. Щодо продукції, то бачимо велике легковаження людського чинника продукції - робітників, яке викликало бурхливу реакцію і задалеко посунений егоїзм робітників без узяглення інтересів цілості. В царині поділу товарів спостерігаємо великий егоїзм індивідуалістів купців і упослідження консумента. На цій останній ділянці господарських відносин автор зупиняється ширше, беручи за підставу своїх розважань ті відносини, які панують тепер в Галичині. Ствердивши розвиток кооперації, як одного з засобів боротьби проти надмірного егоїзму посередників-купців, автор вказує на те, що значення індивідуального посередництва ще дуже велике. Їм не можна легковажити, тим більше, що українські купці поза господарськими функціями можуть нести і функції національні. Одначе, стан українського купецтва дуже низький і під оглядом матеріальним і під оглядом моральним. Розбудова українського господарського життя мусить йти в напрямку як розбудови українського промислу так і в напрямку об'єднання і зорганізованости українського купецтва. Мусить бути започаткована - і вона вже дійсно тепер кристалізується - солідаристична акція споживачів, купців і продуцентів. Ця акція мала б своїм гаслом " великі обороти - малий зиск ". На цьому виграв би як купець так і споживач. Автор пропонує з цих зисків купців і консументів створити оборотовий фонд, що йшов би на розбудову українського промислу. Кінцеві висновки реферату автор подає в наступних тезах:

Організація Солідаристичної Української Господарської Асоціації, або у скорочені С.У.Г.А.С., складалась-би з трьох підставових асоціацій:

консументів, посередників і продуцентів; ці асоціації повинні мати свої низинні і горішні організації, що працюють у сталому контакті.

Низинні організації консументів повинні творитись коло споживчих - корінних крамниць, бо тут є найреальніший господарський контакт поміж консументами з одного боку, а посередниками купцями з другого.

Кооперативний тип консумента відрізняється від солідаристичного та індивідуалістичного типу асоціативного консумента тим, що індивідуалістичний напрямок вимагає більшої свідомости потреби співпраці з продукцією і посередництвом.

Поширення господарського солідаризму стане можливим тільки з рівномірним поглибленням загальної духової культури. Капітал матеріальний повинен збільшуватись рівномірно з капіталом духовим.

Брак капіталу духового допровадив З. Д. Америки до катастрофи 1930-1933 років, не зважаючи на надмір капіталів матеріальних.

Запитання до докладчика.

І. Ш о в г е н і в : яка різниця між кооперацією і солідаристичною організацією купців, запровадження якої пропагує референт.

М. Д е р е в'я н к о : кооперація охоплює лише консументів, усуваючи торговельного посередника; вона не усуває продуцента, не знищує залежності укр. консумента від приватника - продуцента. Покликаючися на дискусію, яка відбулася на одних зборах у Львові - між О. Луцьким і Нестеровичем, референт підкреслює слабкі сторони кооперації, порівнюючи з приватним купцем, що може працювати 11 годин на добу, виявляє більше організаційного і торговельного хисту. Підкреслює пасивність консумента.

І. Ш о в г е н і в : чи солідаристичні асоціації мають повстати з долу, в наслідок активності суспільства, чи згори - під впливом держави.

М. Д е р е в'я н к о : подібно до кооперації, найліпша дорога для творення солідаристичної асоціації - це самодіяльність суспільства, виховання людини в солідаристичному дусі.

Дискусії.

П р о ф. Р. С м а л ь - С т о ц ь к и й : докладчик має рацію: у всьому рішає людина. Кооперація в Галичині розвивається в наслідок того, що інтелігенції був затамований доступ до урядових посад. Господарча свідомість повстала під пресією життя. Однак треба ствердити, що до апарату кооперації пішов слабший елемент. Навпаки, люди з сильною індивідуальністю - для них праця в кооперації, особливо на рядових посадах, була за тісною. Звідси сила приватного купця. Не погоджується з докладчиком, щодо шляху здійснення солідаристичних асоціацій. Це питання надто важливе для держави, щоби держава не забрала в ньому голосу. Опонент вірить в регулючу силу держави.

Є. Г л о в і н с ь к и й зазначає, що схема, про яку говорить докладчик, М. Туган - Барановського, особливо ширшого розголосу в науці не одержала. Власне, чисто гармонійних устроїв ніколи не існувало. Цехове господарство середньовіччя - це були острови серед кріпацького господарства, та й в ньому була боротьба між майстрами й підмайстрами. Національний солідаризм має велике значення, однак не треба його перебільшувати. Бачимо, що в Польщі боротьба проти жидівського засилля в торгівлі не завжди переводиться успішно, хоч за спиною польського купця стоїть цілий державний апарат. Роль держави все ж дуже велика і значно більша ніж її уявляє докладчик. Треба виходити з сучасних умов, коли держава все більше втручається в господарче життя; вона не може перейти мовчки біля процесів, які відбуваються в суспільстві. Тим більше, що солідаристична організація суспільства в її інтересах. Однак в спеціальних умовах Галичини, - розуміється, ціла справа мусить полягати на самодіяльності суспільства.

І. Л и п о в е ц ь к и й вважає, що докладчик не дооцінив ролі кооперації. Не цілком вірна уява про кооперацію, що вона гуртує елемент менш здібний. Якраз на терені галицького села кооперація об'єднує під впливом національного солідаризму всі здібні і живі сили сільської суспільності. Так само в роки, коли повстала Українська Держава - 1917 - 1920 - на Великій Україні чинник кооперативний відразу одержав перевагу. Спостерігаємо надзвичайно буйний розквіт об'єднання Споживчих Товариств - Дніпро-союза. Але поруч з цим кооперація почала охоплювати і продукцію; повставали кооперативні цукровні, млини, фабрики.

М. Д е р е в'я н к о відповідаючи Є. Гловінському зазначає, що і антагоністичні системи в чистому вигляді ніколи не існували, бо завше

і скрізь бачимо поруч з антагонізмом і боротьбою співпраця. У відповідь п. Липовецькому зазначає, що слабкість кооперації виявляється не в сільському, лише в міському секторі. Докладчик не вірить в роль держави; не вірить імпульсивним досягненням фашистівської Італії. Солідаризм мусить йти знизу; потрібно для цього багатьох років, але це будуть тривалі досягнення. Християнство теж йшло знизу; втручання і опіка держави лише шкодило християнству.

ЗАСІДАННЯ 15 ЧЕРВНЯ 1937.

Реферат Г. Л. Лазаревського: Аграрний Ус-
рі й У С С Р, II частина.

Питання, порушені в рефераті.

I. Одноосібні господарства. Еволюція законодавства. Кількість земельної площі, садиби і присадибні ділянки. Поставки с.-г. культур: пшениця, жито, зернові, бобові, соняшник, картопля. Контрактація цукрових буряків, льону, коноплі. Страхування с.-г. культур. Худоба: коні, їхнє страхування. Велика рогата худоба. Страхування. Молоко й маслопоставки. Свині. Страхування. Вівці та кози. Страхування. Вовнопоставки. М'ясопоставки. Мірчук. Сільсько-господарський податок. Культжитлозбір. Самообкладення. Будівництво та ремонтування шосейних і ґрунтових шляхів. Розміщення внутрішніх державних позик. Продаж с.-г. продуктів.

II. Радгоспи. Історія законодавства. Динаміка радгоспів. Розташування радгоспів по системах і територіяльно. Структура радгоспів. Політвідділи радгоспів. Здача с.-г. продуктів державі. Худоба: коні, корови. М'ясопоставки. Молокопоставки. Вовнопоставки. Продаж худоби. Оподаткування радгоспів. Зміна земельної площі радгоспів.

III. Допоміжні сільсько-господарські підприємства - В. Р. П. і колгоспи. Розташування їх по системах і територіяльно. Їхнє оподаткування. Зміна організаційна і територіяльна.

IV. Інші землекористування з сільсько-господарським виробництвом. Розташування по областях.

У. Державний Земельний Фонд. Розташування по областях.

VI. Земля в користуванні промислу і транспорту.

VII. Земля під лісовим фондом.

VIII. Земля під містами і селищами.

IX. Решти.

Перемога колгоспної системи над радгоспною.

В кінцевій частині референт констатує той факт, що з трьох систем сільського господарства (колгоспної, індивідуальної і радгоспної) переможцем на сьогодні вийшла система колгоспна. В цій системі референт вбачає певний компроміс, який знайдено в боротьбі між большевицькою владою, яка намагалася запровадити систему радгоспну, і українським селом з його індивідуалістичними навиками. Референт не вважає колгоспну систему за соціалістичну. Ставлячи питання, чи ця компромісова форма с.-г. артілі може задоволити психологію українського селянства, референт вказує на певну тягу українського селянина до кооперативної співпраці і гадає, що найбільшу опозицію українського села викликає не так усупільнення посівної площі і засобів продукції, як сувора регламентація сільсько-господарського життя, податковий визиск, поставки і т. п. На питання про те, чи колгоспна система виправдала себе з точки погляду продукційности сільського господарства, референт, покликаючися на большевицькі дані за р. 1935-36, висовує досить обережне твердження, що колгоспна система не зле вивязалася з поставлених перед нею завдань. Нарешті, переходячи до питання про майбутнє колгоспної системи, референт висовує такі тези: приватна власність має бути основою сільського господарства на Україні; однак, про привернення приватної власности, яка існувала до большевицького періоду, не мо-

же бути мови; земельна власність змінила за той час багато власників, претендентів на землю може з'явитися дуже багато і то різних категорій. За такого стану негайна ліквідація колгоспної системи може привести до цілковитої анархії в земельних відносинах. Принаймні на певний час колгоспна система мусить бути затримана, з певними модифікаціями щодо права на землю, щодо регламентації сільсько-господарчої продукції і т. п.

Запитання до докладчика.

І н ж. Є. Г л о в і н с ь к и й запитує, скільки в УССР є сільських осель і чи на кожному оселі припадає один колгосп.

Г л. Л а з а р е в с ь к и й. Щодо кількості осель, то точну відповідь на це має дати на наступному засіданні. Засада є така: в селі не може бути більше одного колгоспа і в колгоспах не може бути об'єднано селян з двох і більше сіл.

П р о ф. І. Ш о в г е н і в: На Україні було під болотами і іншими неужитками до 2 млн. га.- де вони? Що сталося з землепорядкуванням?

Г л. Л а з а р е в с ь к и й: Неужитки входять до земель колгоспного і радгоспного секторів; в відомостях, які автор реферату подав про кількість землі, зазначено: земля невдобна, під водою. Щодо землепорядкування, то воно перейшло дві стадії: перша, коли впорядковувалася земля індивідуальних господарів - р. р. 1925 - 1928, і друга, - коли після переведення колективізації земля колгоспів об'єднувалася в великі масиви. До р. 1929 існувало кооперативне меліораційне т-во, що складалося з окружних меліораційних союзів. Очевидно, воно тепер зліквідовано. При Наркомземі УССР існує відділ меліораційний, що переводить тепер ці роботи за рахунок поодиноких колгоспів.

П р о ф. І. Ш о в г е н і в: чи є присадибна земля об'єктом купівлі - продажу? Чи збільшення родини приводить до збільшення присадибного участка?

Г л. Л а з а р е в с ь к и й: присадибна земля знаходиться лише в посіданні колгоспників; отже не можна її ні продавати, ні купувати. Посідачем не є окрема особа, а двір.

І н ж. О. Ч у б е н к о: чи були встановлені норми при останньому закріпленні землі за колгоспами?

Г л. Л а з а р е в с ь к и й: норми встановлені, різні для різних областей, тільки для присадибної землі; щодо колгоспів, то закріплено за ними фактичний стан.

І. С о й к о: чи збільшується пайок разом з збільшенням родини?

Г л. Л а з а р е в с ь к и й: коли в родині більше працездатних, вона більше виробляє трудоднів. На непрацездатних робляться скидки з того, що стягується з колгоспників. Крім того колгоспам надається право утворювати різні фонди, з яких багатородинні можуть отримати допомогу.

І. С о й к о: чи колгоспник має правні підстави вимагати виділення окремого присадибного участка (дорослий син при батькові)?

Г л. Л а з а р е в с ь к и й - виділення присадибного участка, себто створення нової одиниці - двору, очевидно, залежить від загальних зборів колгоспу (в статуті артiлі нічого про це не говориться).

І. С о й к о: а до кого можна вносити апеляції на рішення загальних зборів?

Г л. Л а з а р е в с ь к и й: перша інстанція, що доглядає за кол-

госпами, це сільради; друга - районний виконавчий комітет. Це в адміністративному відношенні. В господарському колгоспи підпорядковані районному земельному відділові Наркомзему.

І. С о й к о - з якого віку селянин стає правним членом колгоспу і має обов'язок працювати ?

Г л. Л а з а р е в с ь к и й - з 18 років.

П р о ф. І. Ш о в г е н і в : докладчик ствердив, що до 1935 р. існували ще одноосібні господарства. Чим зясовується - чи упертість цих селян, чи може є певні господарчі стимули, щоби утримувати індивідуальне господарство ?

Г л. Л а з а р е в с ь к и й : як каже Яковлів, завідувачий с.-г. сектором КП(б), одноосібників, що не увійшли одразу до колгоспів, просто не приймали. А то з мотивів політичних (їх уважали за класових ворогів), і з мотивів господарчих: ці одноосібники настільки були зруйновані господарчо, що колгоспникам було не вигідно їх приймати. З 1935 р. дозволено було приймати одноосібників без живого реманента з тим, щоби на протязі року з вироблених трудовнів він сплатив належність за коня і інший реманент, який вносили всі колгоспники. Напевно, з цього часу кількість одноосібників цілком зменшилася; і дійсно, в планах засіву на 1937 р. ми вже не бачимо категорій одноосібних господарств.

І. С о й к о : чи впливали на ступінь колективізації теренові умови: на Дніпропетровщині ж одноосібних господарств залишилося менше, ніж на Волині ?

Г л. Л а з а р е в с ь к и й : очевидно, вплив місцевих умов на перебіг колективізації був великий; в докладі є вказівки, що найбільший відсоток одноосібників - це у виділених прикордонних округах Київщини і Поділля. Одначе, дані ці все відносяться до минулого; сучасна картина ма-
буть цілком інша.

ЗАСІДАННЯ 21 ЧЕРВНЯ 1937.

Д и с к у с і ї н а д р е ф е р а т о м Г л . Л а з а р е в с ь -
н о г о " А г р а р н и й у с т р і й У С С Р т а й о г о
п е р с п е к т и в и " .

Першим забирає голос інж. Б. Г л о в і н с ь к и й . Опонент зупиняється по-перше на недокладностях реферату: 1) Запровадженню прибуткового податку з колгоспів автор дає пояснення офіційне: необхідність збільшити обтяження спеціальних галузів с.-г-ва порівнюючи з зерновими, але це можна було запровадити і в межах с.-г. податку, відповідно підвищивши погектарні ставки. Причини були інші: треба було піднести відчитність у колгоспах - це одне, і зробити податок більш еластичним - друге. 2) Зменшення працівників у радгоспах в р. 1933 автор зясовує чисткою небажаних елементів. Розуміється, при цій нагоді непевні елементи були вичищені, але основна причина цієї міри - скорочення адміністративних видатків, що тоді в 1932-33 переводилося по всіх госпорганах (міри дефляції); 3) Невідомо, чи мірчук є податком; формально це оплата праці за помол. За монополії помолу мірчук тоді стане податком, коли висота його буде вище собівартості. 4) Неузгляднено М.Т.С., лише сказано про їх загальну кількість. А між тим - це цілком новий елемент в українському селі.

Автор не дав відповіді на головні питання: як справляються колгоспи з своїм завданням, і чи селянство прийняло колгоспну систему. Автор робить надто великий акцент на новий статут с.-г. артілі, але статут це одне, а примінення його може бути щось цілком інше. Автор посилається на заяву Косіора в 1936 р., але заява остільки неясна, що не можна з неї зробити жадних висновків. Автор надто позитивно оцінює колгоспну систему і не бере під увагу мету, з якою запроваджено колективізацію на Україні: для СРСР важно, щоби на Україні тривало зернове господарство, між тим як справжні інтереси України - це перехід до трудоінтенсивних форм сільськогосподарства. Можна погодитися з докладчиком щодо остаточного висновку, але не з аргументацією. Затримання колгоспів на певний перехідний час, це є найменше зло, це є єдиний вихід. Є велика небезпека, що колгоспи самі по собі розваляться, і це буде третя аграрна революція, яка загрожуватиме Україні тяжкими наслідками.

П р о ф . О . Л о т о ц ь к и й ставить запитання: 1) чи можливо встановити, чи є різниця в продуктивності с. г-ва до і після колективізації? 2) чи населення менше споживає с.-г. продуктів? 3) чи статут колгоспу підходить до статуту с.-г. артілі?

П р о ф . І . Ш о в г е н і в . Хоча реферат Гл. Лазаревського досить вичерпуючий, однак все ж таки є питання, на які хотілося почути відповідь. Наприклад: Як живе колгоспне село? Чи колгоспи використовують технічні удосконалення? Професор відмічає зв'язання на Україні засівів бавовни. Щодо висновків, то не ясно, чому майбутній уряд України мусить повертатися назад, після того, як Центральна Рада скасувала земельну власність. Взагалі ми скрізь бачимо обмеження власності і поширення принципу, що земля належить лише тому, хто її обробляє.

Д р . Л . Ч и к а л е н к о : з реферату не ясно, що само селянство хоче робити з землею. Які там панують тенденції. Перспективи накреслені, виходячи з того, що Уряд Український приходить до влади одразу по заваленні большевиків. А що буде, коли настане там нова революція? Чи не буде там стихійного процесу розпаду колгоспів? Один утікач з Сов. України казав, що психологія населення змінилася: воно розуміє, що суть не в землі,

а у праві вільно розпоряджати здобутками праці. Питання про власність, скорше питання психологічного (а не господарчого чи правничого) порядку. Щодо нових культур, то, напр. засіви бавовни з'явилися на Кубані ще в 1911 р. Що їх розповсюдження взагалі б прийшло, незалежно від большевиків. Повертаючися до питання про колективізацію, промовець зазначає, що, здається, Мілков сказав що російський уряд поводить ся з населенням, як у завоєваній країні. Урядові ліпше мати діло з певним колективом, коли є кругова порука щодо виконання державних зобов'язань.

Проф. Р. С м а л ь - С т о ц ь к и й теж знаходить, що у рефераті не дано відповіді, які тенденції існують у населення. Чи є тяга до власності? Майбутня політика уряду залежатиме від багатьох моментів, яких годі тут передбачити. Уряд У. Н. Р., проголошуючи засаду власності, вважає, що він вірно відчуває тенденції населення. Але не можна ствердити, чи ці тенденції справді відчуті. Але є інші моменти, що промовляють за утриманням дрібної земельної власності. Це моменти національно-державного порядку. Бачимо в таких державах як Німеччина, Італія, стремління до виховання селянської еліти, здорового мужнього елементу. Щодо колгоспів, то це є результат компромісу між Сов. владою і населенням. Коли з них зробити добровільні артілі, тоді, можливо, почнеться масовий виступ. Це одна проблема: колгоспи не всі однаково багаті. Можливо, буде ворожнеча між окремими групами колгоспів.

І н ж. О. Ч у б е н к о: Земельне питання на 100 % ніколи і ніде не було розв'язано. Форми землеволодіння тісно зв'язані з формами продукції. Промовець дав історичний огляд розвитку форм землеволодіння і землекористування, зупиняється на англійських відносинах, на вивласненні приватної власності за капіталізму. Повоєнні аграрні реформи брали під увагу момент соціальний - необхідність охороняти дрібну земельну власність. В с.-г.-ві більше ніж де-інде треба рахуватися з соціальними елементами. В цьому якраз і є помилка большевиків. Технічні моменти для великого господарства переважають, але треба брати під увагу існування класи дрібних власників, її значення для нації і держави. Колективізація вигралади люди з спекулятивним розумом, як Троцький, Радек. Досвід революції треба використати. Аграрна революція 1917 року - це дійсно був стихійний рух. В стихійних революціях завше є зерно правди і крок наперед. Отже ця революція виявила, що у українського селянина є стремління до власності. Це підтвердила анкета, переведена Українською Академією Наук. Майбутній Уряд Український мусить рішуче відмежуватися від колективізації, яку промовець називає "пеклом комбінаторів з Кремля".

М г р. Б. О л ь х і в с ь к и й звертає увагу, що, коли правна сторона проблеми колективізації більш менш освітлена повно, економічна залишає багато неясностей. Вину за це поносить не референт, лише джерела советські. Напр., скільки уряд платить за заготовлені продукти? Є норма поставок, нема цін. Виходить, що це якась державна таємниця. Неясна справа також з трудовими. В останній (вже в червні б. р.) промові Косіор оперує певними даними, але ці дані дуже не певні. У Косіора є таке місце в його промові: він запитує, куди ідуть колгоспні гроші. Маємо вражіння, що колгоспники не одержують того, що їм належить.

М. К о в а л ь с ь к и й. Доклад Гл. Лазаревського відкрив засло-ну над становищем українського села і українського сільського господарства. Але на жаль, не на всі питання, і то питання основні, пощастило йому дати відповідь. 1) Чи рівень сподівання селянства за колгоспної системи не зменшився? Коли зменшився, або навіть залишився на попередньому низькому рівні, то у села не буде стимулу до заховання системи. Низький рівень споживання не дасть розвинути здоровій промисловості, що керується риночними цінами, бо не буде споживача на її продукти. 2) Невияснена справа, чи

піднеслася продукція за колгоспної системи. Треба мати на увазі, що кожна форма продукції мусить відповідати соціальному і культурному рівневі населення. Промовець торкається питання про перевагу великого підприємства в сільському господарстві. Посилаючися на праці Каутського і на програму німецької соціал-демократії, промовець приходить до висновку, що за сучасного стану соціальних, культурних і продукційних відносин форма великого підприємства є неприемлемою для селянства і шкідлива для сільського господарства. Отже ця форма українському селянинові була накинута. За 7 років вона не могла переродити психіку українського селянина, його навиків до індивідуального господарювання. Колгоспи можуть залишатися лише на короткий час. Навіть артілі - з передачею продукційних функцій колективізові - ледви чи надаються для українського села. Принцип власності має за собою традиції; розуміється, обмеження мусять бути. Промовець висловлює застереження проти майорату, що може закріпити землю за нездібними господарями. Взагалі, проблем до розв'язання ще дуже багато, і бажано було б що б і надалі в Семінарі цим проблемам присвячувалося відповідна увага.

І. С о й к о ставить питання, що буде з колективізацією, коли рада влада утримається ще 20 років. Вказує на можливість конфлікту між колгоспами і колгоспниками (напр. при виділенні нових присадибних участків). Вказує на небезпеку децентралізаційних тенденцій при розвалі колгоспної системи.

Г л. Л а з а р е в с ь к и й, відповідаючи інж. Б. Гловінському, зазначає, що мірчук він вважає за податок, бо його розміри дуже високі, і це приводить до потаємного помолу, з чим Держава бореться суворими репресіями. Підкреслює знову ж роль нового статуту, прикріплення бригад до певних участків і т. п. Погоджується з опонентом щодо М. Т. С. і політвідділів. Так само, як і опонент, вважає, що затримання колгоспів на певний час є єдиний вихід, але не дивиться так песимістично, бо вважає, що селянство виросло за цей час культурно і політично; не треба буде 10.000 партійців, бо селяне з своєї среди виберуть потрібних людей.

Проф. О. Лотоцькому у відповідь зазначає, що піднесення продукційності в певних межах можна сконстатувати. Щодо статута колгоспу, то він легко може бути пристосований до с.-г. артілі.

Проф. І. Шовгенову: дуже цікаво дати картину як живе сучасний колгосп, і цю картину можна дати на підставі даних сов. преси, але очевидно, що ця картина буде однобічна і припадкова. Засіви бавовни є як в радгоспах, так і в колгоспах. У обмеженнях власності зацікавлена держава. Однієї формою обмеження є майорат.

Др. Л. Чикаленкові і Р. Смалю-Стоцькому: Трудно тут відгадати психологію українського селянина. Однак всі дані свідчать за те, що селянство політично стало свідоміше. Навчилася боротися за свої права. Змінилася і тактика цієї боротьби. Так що зрештою колективізація не можна розглядати як перемогу влади, лише як певний компроміс. Щодо думки п. Л. Чикаленка про російську політику, то це не цілком вірно: напр. Століпінська реформа мала як раз метою замість общини створення сильних індивідуальних господарств.

В промовах п. п. інж. О. Чубенка і М. Ковальського я відчув ніби закиди, що я захищаю колективізацію і обстоюю залишення її на Україні. По перше говоримо ми тільки про перехідний час, а по друге висловлюю я свою думку не про залишення колективізації, а про збереження на певний час зреформованих сільсько-господарчих артілей. Іншого виходу я не бачу; не можна ж говорити про нові шляхи в вигляді надання землі від держави в аренду за гроші. Запровадження такого заходу після як-не-як а безплатного користування землею, на мою думку, була б політична помилка. Говорив уже, що

сільсько-господарча кооперація є цілком властива психіці українського селянства - доказ могутнє стихійне цілком добровільне зростання її за років 1922-1929, ліквідоване заходами радянської влади.

Опінія проф. В. Садовського.
(подається в скороченні).

З доповіді п. Гл. Лазаревського я виділяю лише його останню частину, в якій референт спинається на завданнях майбутньої української політики в обсягу сільського господарства.

Референт обстоює ту думку, що на Україні не може одразу запанувати бажаний економічний устрій; до цього утворює треба йти шляхом повільних змін, а не цілковитим ламанням, бо чим лагідніші, чим непомітніші будуть ці економічні зміни, тим легше це відібється на всій господарській машині і без того пошарпаній і виснаженій. Стоючи на цих підставах референт вважає необхідним в обсягу сільського господарства такі основні заходи в початковий період: а) проголошення принципу приватної - земельної власності на Україні з тим, що земля може належати тільки українським громадянам, б) признання певного терміну (2-3 роки) для видання закону про розв'язання земельного питання; в) залишення тимчасово колгоспного устрою на основі виробленого статуту с.-г. артілі; г) встановлення вільної торгівлі продуктами сільського господарства і ліквідація всіх натуральних поставок.

Основні положення, які кладе докладчик в основу своєї програми, мусять бути доповнені ще одним, яке має кардинальне значення. Програм сільсько-господарської політики може бути намічений лише в тісному зв'язку з загальним планом перебудови цілого народного господарства України. Не можна і не слід повторювати ту помилку, яка була характеристичною для дуже багатьох аграрних теоретиків в передвоєнний час, коли завдання аграрної політики було трактовано ізолювано від потреб народного господарства. Стоючи на цьому ґрунті завдання аграрної політики мусіли би бути зв'язані з нашою концепцією бажаного економічного устрою на Україні.

Треба однак констатувати, що в цій справі ми стоїмо перед питанням, на яке у нас бракує конкретної відповіді. Раніше ми говорили, що на Україні мусить бути відновлений той господарський лад, який існує в Західній Європі. Для теперішнього часу ця відповідь не є вистачаючою. Західно-європейський капіталістичний лад переживає тепер глибокі зміни, набираючи все більше прикмет регульованого, вязаного господарства. Досвід вказує, що кожна окрема держава в зв'язку з своїм економічним становищем, з своїми специфічними умовами шукає своїх шляхів переведення регульованого господарства; в одних випадках більш доцільним залишати більші можливості, а в других менші для приватної ініціативи. Спроби намічення конкретної відповіді, як ми собі уявляємо той бажаний економічний лад на Україні, ми не маємо. В зв'язку з цим нема й того вихідного пункту, на основі якого можна було би будувати аграрний програм.

З другого боку так само при нашому знанні советської економіки і советських відносин дуже важко знайти незаперечуваний критерій для того, щоб керуватись тим другим положенням, яке висовує докладчик: йти шляхом не цілковитого ламання, а повільних змін. Річ у тому, що ми маємо дуже обмежену кількість матеріалів для того, щоби судити, що з советських господарських реформ дійсно увійшло у життя і набрало характеру стабільності, а що тримається виключно силою примусу. Отже при цих умовах розв'язати питання, чи ліквідація певних советських реформ буде цілковитим ламанням, у нас не завжди будуть дані.

Всі ці міркування я навожу для того, щоб вказати на ті труднощі,

які мав докладчик, роблячи спробу намічення свого проекту аграрного програму. Не диво отже, що не все в його аргументації видається переконувачим. Він виходить в своїх пропозиціях з таких преміс: а) колгоспний устрій на Україні вже в певних межах стабілізувався; б) уряд буде посідати такий розгалужений і зорганізований апарат, який відразу ж дасть йому можливість перевести тимчасове регулювання земельної справи з гори в напрямі задержання на якийсь час колгоспного устрою. Думає, що обидва ці припущення не можуть бути доведені. Для мене не підлягає сумніву, що на Україні існують колгоспи, які мають цілком стабілізований характер, і з яких лідність після переведення в них реформ, які їх перетворять в самопорядковий с.-г. кооператив, не схоче виходити. Але, як багато таких колгоспів, а тим паче, чи складають вони більшість, на це питання я не зважився би дати відповідь. При цих обставинах радить уряду декретувати тимчасове заховання колгоспів, як загальне правило для цілої України, я уважав би ризиковим. Могло би це привести до дуже плачевних наслідків. Думає, що при різноманітності умов в окремих колгоспах і окремих районах доцільніше було би залишити на волю населення справу про те, чи воно захоче на далі залишатись в реформованих колгоспах чи творить індивідуальне господарство на власній землі. Роля уряду була би ролю не декретувачого, а лише регулюючого чинника. Тільки при цих умовах буде можливість визначити, в якій мірі і степені реформований колгоспний устрій являється тим чинником, який займає органічне місце в сільському господарстві України.

При цих умовах лідність тих колгоспів, які не є лише об'єднанням механічного порядку, мала би можливість провадити господарство кооперативним способом; лідність всіх інших могла би перейти до індивідуального господарства. Думає, що цей шлях являвся би єдино можливим, бо думає, що задержати цілу лідність в колгоспах можливо лише шляхом тих методів, якими користується большевицький уряд тепер.

Докладчик наводить яскравий приклад таких труднощів, з якими доведеться стрінутись при регулюванні земельних відносин, подавши ілюстрацію всієї різноманітності тих можливих претендентів на землю, які будуть в окремих колгоспах. Проте, на мою думку, цей приклад не доводить того, що хотів довести докладчик - необхідності відкласти скрізь виділення окремих індивідуальних господарств з колгоспів на довший час. Річ у тому, що всі ці можливі претенденти на землю - і не тільки на землю, але й на одібрані до колгоспів свої хати, худобу, реманент - в своїй більшості повернуть до своїх сел, заявлять до колгоспів свої претензії і в окремих випадках утворять там таку атмосферу, при якій можливість нормального ведення колгоспної господарки буде цілком загальмована.

Визнаючи необхідним при наявності тих умов, які існують в сільському господарстві України тепер і будуть існувати на протязі ближчого часу, стати на шлях визнання необхідності комбінованого земельного устрою - колективного господарства і індивідуального -, я разом з тим думаю, що питання про виділення з колгоспів в близький час індивідуальних господарств мусить вирішуватись не тільки в залежності від прав окремих господарів, але також в зв'язку з їх господарськими і трудовими можливостями. Приняття до уваги цього останнього принципу дало би можливість загальмувати в певній мірі масовий рух до негайної ліквідації колгоспів, як що би він виник.

- Інж. Є. Гловінський: „Еволюція бюджетового права УССР”, „Новіша польська література про економічне і суспільне життя в ССРР”, „Новіша німецька і французька література про економічне і суспільне життя в ССРР“.
- Інж. М. Дерев'яно: „Фашизм, тайлоризм та корпоративна система в Італії”.
- Проф. І. Дубицький: „Новіша німецька і французька література про економічне і суспільне життя в ССРР”.
- Інж. Д. Клекоцький: „Новіша польська література про економічне і суспільне життя в ССРР”.
- Гл. Лазаревський: „Новіша польська література про економічне і суспільне життя в ССРР”, „Новіша Німецька і французька література про економічне і суспільне життя в ССРР”.
- І. Липовецький: „Сучасний стан зовнішнього товарообміну ССРР”.
- Інж. Г. Марченко: „Новіша польська література про економічне і суспільне життя в ССРР”.
- Мгр. Б. Ольхівський: „Новіша німецька і французька література про економічне і суспільне життя в ССРР”.
- Інж. В. Шевченко: „Стахановський рух”.
- Інж. В. Яновський: „Металургійна промисловість ССРР”, „Камяновугільна промисловість ССРР”, „Колгоспна господарка”.

Q. 96 (1987)

7115 ^{PL}

ПРАЦІ УКРАЇНСЬКОГО НАУКОВОГО ІНСТИТУТУ
PRACE UKRAIŃSKIEGO INSTYTUTU NAUKOWEGO
TRAVAUX DE L'INSTITUT SCIENTIFIQUE UKRAINIEN

ЕКОНОМІЧНИЙ СЕМІНАР

ПРИ

УКРАЇНСЬКОМУ НАУКОВОМУ ІНСТИТУТІ

Ч. 3

ПРАЦЯ СЕМІНАРУ В 1936/37 Р.

ВАРШАВА 1937 WARSZAWA

Роз. 90
30/350